

ד. אמר 'כנדבת רשעים...'. – לא אמר כלום (רשב"א ור"ן).

דפים ט – י

יא. האם ראוי לאדם לידור נדרים ונדבות ונזירות, אם לאו?

נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה האם ראוי וטוב יותר לאדם שלא לידור כלל (טוב אשר לא תדר משתדור ולא תשלם – טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר), או טוב מזה הנודר ומשלם (טוב אשר לא תדר משתדור ולא תשלם – טוב מזה ומזה נודר ומשלם).

לפי לשון אחת בגמרא, לא אמר רבי מאיר טוב שלא לידור אלא בנדר אבל בנדבה מודה, מפני שיכול לנהוג כהלל שהיה מביא עולתו כשהיא חולין לעזרה ומקדישה, שלא ייכשל בה אדם. ולפי זה רבי יהודה אמר דבריו אף ב'הרי עלי' [ומ"מ עצה טובה היא שלא להקדיש אלא בשעת ההבאה לעזרה. כן אמר רבי יהודה בברייתא אחרת. עפ"י תוס']. ולפי פירוש אחר לא אמר רבי יהודה שטוב לידור ולשלם אלא בנדבה [ורבי מאיר חולק אף בזה], אבל בנדר מודה שמא יבואו בה לידי תקלה.

במקום אחר נקטו כהנחה פשוטה שאף רבי יהודה לא אמר אלא ב'הרי זו' אבל ב'הרי עלי' טוב שלא לידור [עפ"י חולין ב. וכן נקט רבינא במנחות פא. כדבר מוסכם שאסור לידור ב'הרי עלי'. וע' גם בתוס' שם קו: ד"ה אפשר].

עוד מבואר בגמרא שאף לענין נזירות, כאשר נזיר ברצון גמור ובנדבת הלב הראויה כגון אותו נזיר מן הדרום שבקש לגדור בפני יצרו, או כדרך החסידים הראשונים שהיו מתאווים להביא קרבן חטאת – הרי זה מעשה כשרים, ואם לאו – מעשה רשעים הוא נחשב.

א. יש אומרים שלדברי רבי שמעון (ור"א הקפרי) שהנזיר חוטא הוא, 'כנדרי כשרים' אינו נדר בנזיר (רש"י י. ד"ה אלא. אך לפהרא"ש יתכן שלא אמר ר"ש אלא בסתם בני אדם אבל יש יחידים כשרים שנודרים בנזיר כגון אותו נזיר שבדרום).

ב. כתב הרמב"ם (בסוף הלכות נדרים. וע"ע בדיוק לשונו בפ"א הכ"ו): 'מי שנדר נדרים כדי לכוונן דעותיו ולתקן מעשיו – הרי זה זריז ומשובח. כיצד, כגון מי שהיה זולל ואסר עליו הבשר שנה או שתיים... כולן דרך עבודה לשם הם, ובנדרים אלו וכיוצא בהן אמרו חכמים נדרים סייג לפרישות.

ואע"פ שהן עבודה (לשם), לא ירבה אדם בנדרי איסור ולא ירגיל עצמו בהם אלא יפרוש מדברים שראוי לפרוש מהן בלא נדר. אמרו חכמים: כל הנודר כאילו בנה במה. ואם עבר ונדר – מצוה להשאל על נדרו כדי שלא יהא מכשול לפניו.

במה דברים אמורים בנדרי איסור, אבל נדרי הקדש – מצוה לקיימן ולא ישאל עליהן אלא מדוחק שנאמר נדרי לה' אשלם'. (וכ"כ הריטב"א (ריש חולין) שבנדרי איסור הכל מודים שאין לידור ומצוה לישראל עליהם. ומ"מ מבואר ברמב"ם שפעמים שיש בדבר דרך עבודה. אך מובא בשם הגר"ח מוולאזין (ע' רוח חיים ג, יג) שאין זו מדת כל אדם אלא לפרושים. וע"ע עץ החיים צ"א).

ג. בשעת צרה, לכל הדעות נודרים כפי שלמדו כן מיעקב אבינו. [ומטעם זה נהגו לנדור בראש השנה ויום הכפורים צדקה ושמן למאור – לפי שביום דין הריהו קעת צרה. ריטב"א]. (תורי"ד עפ"י ב"ר ע. וכן הוא בתוס' ריש חולין, וכן פסק בשו"ע יו"ד רג, ה). והיינו נדרי הקדש וצדקה. אך יתכן שאף נדרי איסור בכלל זה באופן שבא כנגד היצר כדלעיל (וע' גם מי השלוח שפירש כן 'נודרים בעת צרה' – צרת היצר). ובוה יש ליישב דברי האגודה, ע' ברכ"י יו"ד שם). וע"ע להלן כב. ואולם מובא בספרים שעתה יזהר אדם מאד שלא ידור כלל, אף לא בעת צרה (עפ"י ספר חסידים תג תכ; שבט מוסר כ, כג ועוד).

ד. נדרי צדקה, משמע בריטב"א שגם הם בכלל מה שאמרו טוב שלא לידור אלא שנהגו לידור צדקות בשבתות וימים טובים מפני מחסור העניים וגביית הגבאים לאלתר, לכך סומכים להקל.
יש סוברים שבצדקות לא נאמר 'טוב אשר לא תדור' (ערשב"א ריש חולין; שו"ת רדב"ז ח"ג תתפב).
ה. משמע במשנה שהכשרים אינם נשבעים לעולם אלא לדבר מצוה (עפ"י ר"ן).

דף י

יב. א. אלו הם כינויי נדרים, חרמים, נזירות ושבועות? מה מקורם של הכינויים?

ב. מה דינם של כינויי כינויים?

ג. המקדיש קרבן – כיצד יאמר?

א. האומר לחברו 'קונם' 'קונח' 'קונס' (ברמב"ם: 'קונז') – הרי אלו כינויים לקרבן (להתפיס בו, כגון 'קונם ככר זה עלי'. עפ"י רא"ש ורש"י).

'חרק' 'חרך' 'חרף' – הרי אלו כינויים לחרם.

'נזיק' 'נזיח' 'פזיח' – כינויים לנזירות.

'שביתה' 'שקוקה' נודר ב'מוהי' (ער"ן כאן ולהלן כב:) – כינויים לשבועה.

יש מפרשים [שלא כנראה מפירוש הר"ן] שלדעת תנא דמתניתין 'במומי' הוא כינוי לשבועה, ורשב"ג בברייתא חולק וסובר ש'במומי' או 'במומתא' אינו כינוי אלא 'מומי' / 'מוהי' [ו'מומתא' בלא אות ב' (ר"י בתוס').

ואולם הרמב"ם (שבועות ב,ה) פסק ש'מומתא' או 'מוהא' הרי אלו כינויי שבועה במקומות מסוימים (ובספר המצוות (עשה ז) כתב: ישבעו אומתנו בשם משה רבינו, וזה ידוע שהנשבע ירצה לומר באלקי משה או בני ששלח משה).

והר"ן פירש לפי גירסתנו בגמרא שרשב"ג מפרש דברי משנתנו שהאומר 'במוהי' לא אמר כלום, אבל 'במומתא דאמר מוהי' – הרי זה כינוי לשבועה, כלומר בשבועה שנשבע משה. והרשב"א כתב על פי משמעות המשנה שצריך לומר 'נדר מוהי' דוקא. ולפי פירוש אחר כתב שרשב"ג חולק על תנא דמתניתין בזה וסובר ש'מוהי' לבדו הוא כינוי לשבועה. (וע"ע ניצוצי אור).

נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש האם הכינויים הם לשונות אומות (שמשמשים בהם הנכרים בנדריהם ושבועותיהם (רש"י), ואינם לשון גמורה אלא לשון הקודש שנשתבשה. ר"ן ב. וכ"מ ברמב"ם נדרים א,טז שבועות ב,ה), או לשונות שבדו להם חכמים להיות נודרים בהם כדי שלא יזכירו שם שמים אם יהיו רגילים לומר 'קרבן' וכד', ועלולים להוציא שם שמים לבטלה.

א. הלכה כרבי יוחנן שלשון נכרים הם (ר"ן), ואינם מועילים אלא במקום שמשמשים בהם אבל במקומות אחרים אין נדרו נדר, אלא אם יש להם שם כינויים אחרים – שאז חייב בכינויי המקום (ריטב"א ב. וכ"מ ברמב"ם (א,טז): 'וכן כל כיוצא בזה הולכין אחר לשון כלל העם באותו מקום ובאותו זמן').

ולמאן דאמר לשון שבדו להם חכמים, יש מי שכתב שמועילים כינויים אלו אפילו במקום שלא נהגו באותו לשון (שלמי נדרים). אך נראה שאמנם בתחילת התקנה, מסתבר שנחשבה מיד כמו

שפה מדוברת, עוד בטרם נתפשטה בפי הבריות, אבל אם לאחר מכן פסקו לגמרי להשתמש בה – אין מועיל, כגון בזמננו שנעקר לגמרי שם 'פזיח' וכד' (עפ"י שלמי נדר כז). ולכאן היה נראה שהואיל ומ"מ מוכרת היא במשנה כלשון לכינוי, מצד זה יש לה דין 'לשון'.
ואמרו בירושלמי (פ"ק דנזיר) שלדעה זו אין רשות להוסיף עליהם. ואולם מסתבר שלשון משוּבֶּשֶׁת מועילה בנדר אף לדעה זו (ע' חלקת יואב ח"ב א; שלמי נדר כז).
ב. כתבו התוס' שכינויי נדרים מועילים אף על פי שאינם מבינים אותם. והרשב"א הקשה על כך (וכן תמה בקר"א. ונראה כוונת התוס' שאמנם מתכוין לידור ויודע שכתוצאה מדיבורו זה יחול נדר אבל אינו מבין משמעות הלשון שכינוי הוא ל'קרבן'. וכן צדד לפרש בשלמי נדר (כז), אך הסיק שיותר נראה כוונתם שלשונות אלו מועילות אפילו אם אותן האומות אינם מבינים משמעות הלשון כלל. אך לפי מה שכתב שם לעיל, צ"ל דמ"מ משתמשים בלשון זה יהודים הגודרים).
ומסתבר שגם שיבושי שאר הלשונות נחשבים 'לשון' ולא דוקא שיבוש לשון הקודש (שלמי נדר כז).

ב. כינויי כינויים, בית שמאי אומרים: אסורים. ובית הלל אומרים: מותרים. בתחילה רצו לתלות זאת במחלוקת האמוראים אם לשון אומות הן או לשון שבדו להם חכמים, ודחו שלדברי הכל לשון אומות ומחלוקתם האם האומות מדברים באותם כינויי-כינויים אם לאו. או לדעת הכל לשונות שבדו חכמים ומחלוקתם היא האם גוזרים כינויי כינויים משום כינויים אם לאו.
היכי דמי כינויי כינויים; –
בנדרים, תני רב יוסף: 'מקנמנא' 'מקנחנא' 'מקנסנא'. נסתפק רבינא ב'קנימא'. נסתפק רב אחא בריה דרב חייה ב'קניה'.

'מקימנא' ו'מקנימנא' – לא אמר כלום (עפ"י תוס').
בחרמים, תני מפשאה: 'חרקים' (ב"ה: 'שחרקים') 'חרכים' 'חרפים'.
בנזירות, תני רב יוסף: 'מחוקנא' 'מנוחנא' 'מפוחנא'. ונסתפק ב'מיפוחנא' 'מיתחנא' 'מיתענא' (בתוס' הגירסה: 'מפזיחנא' 'מפקיחנא' 'מכדיקנא').
בשבועות, 'שבובאל' [אבל לא 'שבואל' – שהוא שם איש במקרא, שבואל בן גרשום] 'שבותיאל' 'שקוקאל'. ואולם 'אשיבתא' 'אשקיקא' 'קרינשא' – לא אמר כלום (שמואל. ברי"ף הגירסה: 'שובתא' 'אשקוקא' 'קורסנא').
כשם שבנדרי איסור כינויי נדרים כנדרים, כך בנדרי הקדש (רמב"ם נדרים א, יז מעה"ק יד, יא).
ובירושלמי אמרו כגון שאמר 'הגדר' 'הגור' 'הגרם'. וכן 'הקדת' (עפ"י מאירי ריש המסכת. וע"ש שחכך לומר שמא אין כינויים להקדש).

ג. רבי שמעון אומר: מנין שלא יאמר אדם "לה' עולה" "לה' מנחה" "לה' תודה" "לה' שלמים" – תלמוד לומר קרבן לה' (יקדים לומר קרבן שמא יאמר "לה'" ולא יגמור דיבורו ונמצא מוציא שם שמים לבטלה).
א. הכהן הגדול ביום הכפורים כשמגדיל על השעירים אומר 'לה' חטאת' ולדברי רבי ישמעאל: 'לה'". [שונה שם שאמירה זו היא סיום הגורל ועל כן אינה לבטלה הגם שמזכיר השם לבדו. עריטב"א יומא לט; אגרות משה יו"ד ח"ב קלו].
ב. נראה שלפי הדעה שתקנו חכמים כינויים להיות נודרים בהם כדי שלא יזכירו 'קרבן לה', גם בנדרי הקדש ראוי לומר 'קונם' כדי שלא יזכיר שם שמים (וכמו שכתב הרשב"א לענין חרמי בדק הבית). אך י"ל לפי מה שכתב הר"ן דקיי"ל כרבי יוחנן ולא כריש לקיש, להלכה אין הקפדה בדבר. וכ"כ הרש"ש.